



ROSSIYA IMPERIYASI BOSQINI ARAFASIDA QO‘QON XONLIGI

O‘zbekiston tumani 2-son politexnikumi Tarix fani o‘qituvchisi

Xasanova Ra'noxon Inomiddinovna

Annotatsiya: *Qo‘qon xonligi tarixida Rossiya imperiyasi bosqini arafasi murakkab va muhim davr hisoblanadi. Bu davrda Qo‘qon xonligi siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy jihatdan katta o‘zgarishlarga duch kelgan, uning hududi va mustaqilligi uchun kurashlar kuchaygan. Rossiya imperiyasining Markaziy Osiyoga qarab kengayish siyosati Qo‘qon xonligini bevosita ta'sir qilgan va bu ta'sirlar xonlikning ichki hayotida ham, tashqi siyosatida ham sezilarli o‘zgarishlarni keltirib chiqargan.*

Kalit so‘zlar: *Qo‘qon xonligi, Rossiya imperiyasi, Markaziy Osiyo, tabiiy resurslar, hududlar, savdo yo‘llari, madaniyat, tarixiy an'analar.*

Qo‘qon xonligi Markaziy Osiyoda o‘zining siyosiy va madaniy markazi sifatida muhim ahamiyatga ega edi. Uning hududi bugungi O‘zbekiston, Qirg‘iziston va Tojikistonning ayrim qismlarini qamrab olgan. Xonlik iqtisodiy jihatdan rivojlangan, chorvachilik, dehqonchilik va savdo-sotiq faoliyatlari keng tarqalgan edi. Qo‘qon xonligi o‘zining boy madaniy merosi, ilm-fani va san’ati bilan ham mashhur bo‘lgan. Rossiya imperiyasining Markaziy Osiyoga qarab kengayishi, ayniqsa, asrning oxiri va yangi asrning boshlarida tezlashdi. Bu kengayish siyosati asosan iqtisodiy manfaatlar, strategik pozitsiyalarni qo‘lga kiritish va yangi hududlarni bosib olish maqsadida amalga oshirildi. Rossiya imperiyasi uchun Markaziy Osiyo hududlari nafaqat tabiiy resurslar manbai, balki savdo yo‘llarini nazorat qilish uchun ham muhim edi.[1]



Rossiya imperiyasining bosqinchiligi Qo‘qon xonligi uchun katta xavf tug‘dirdi. Xonlik ichida bu tahdidga qarshi turish uchun siyosiy va harbiy chora-tadbirlar ko‘rildi. Ammo ichki nizolar, hokimiyat uchun kurashlar va mahalliy elita orasidagi qarama-qarshiliklar Qo‘qon xonligining mustahkamligini zaiflashtirdi. Bu esa Rossiya imperiyasiga bosqinchilik uchun qulay imkoniyat yaratdi. Rossiya imperiyasining bosqinchilik harakatlari boshlanganidan so‘ng, Qo‘qon xonligi hududi asta-sekin qisqarib bordi. Rossiya qo‘shinlari xonlik hududiga kirib kelib, strategik ahamiyatga ega shaharlar va tumanlarni egalladi. Bu bosqinchilik jarayonida mahalliy aholining hayoti va iqtisodiyoti sezilarli darajada zarar ko‘rdi. Ko‘plab aholining qochib ketishi, qishloqlar va shaharlarning vayron bo‘lishi kuzatildi.[2]

Qo‘qon xonligi rahbarlari Rossiya imperiyasining bosqinchilik siyosatiga qarshi turish uchun turli diplomatik harakatlar amalga oshirdi. Ular qo‘shni davlatlar bilan ittifoqlar tuzishga, ichki nizolarni kamaytirishga va harbiy kuchni mustahkamlashga harakat qilishdi. Ammo Rossiya imperiyasining harbiy va iqtisodiy kuchi Qo‘qon xonligidan ancha ustun edi. Bosqinchilik jarayonida Qo‘qon xonligining ijtimoiy tuzilishi ham o‘zgarishga yuz tutdi. Rossiya imperiyasi o‘zining ma‘muriy boshqaruv tizimini joriy qildi, bu esa mahalliy boshqaruv organlarining vakolatlarini kamaytirdi. Shuningdek, rus madaniyati va tili ta'siri kuchaydi, bu esa mahalliy aholining milliy o‘zligini saqlashga qiyinchiliklar tug‘dirdi. Rossiya imperiyasining bosqinchiligi Markaziy Osiyo xalqlari orasida qarshilik va milliy uyg‘onish harakatlarini kuchaytirdi. Qo‘qon xonligi hududida ham milliy ozodlik uchun kurashlar boshlandi. Bu kurashlar ko‘plab qahramonlar, shoirlar va ziyolilar tomonidan qo‘llab-quvvatlandi. Ular milliy madaniyatni saqlash, til va urf-odatlarini himoya qilishga intildilar. Rossiya imperiyasining bosqinchiligi natijasida Qo‘qon xonligi o‘z mustaqilligini yo‘qotdi va nihoyat Rossiya imperiyasining tarkibiga kirdi. Bu holat Markaziy Osiyo tarixida yangi davrning boshlanishi bo‘ldi. Rossiya imperiyasi o‘zining siyosiy,



iqtisodiy va madaniy ta'sirini yanada kuchaytirdi, bu esa hududda yangi ijtimoiy-siyosiy tizimlarning shakllanishiga olib keldi. Qo'qon xonligining Rossiya imperiyasi bosqini arafasidagi holati tarixiy jarayonlarning murakkabligini va o'zaro bog'liqligini ko'rsatadi. Bu davrda xonlik o'zining ichki muammolari va tashqi tahdidlar bilan yuzma-yuz keldi. Natijada, Qo'qon xonligi mustaqilligini saqlab qolish imkoniyatidan mahrum bo'lib, yangi siyosiy voqealarning markaziga aylandi.[3]

Qo'qon xonligining Rossiya imperiyasi bosqini arafasidagi davri nafaqat siyosiy va harbiy hodisalar bilan, balki madaniy va ijtimoiy jarayonlar bilan ham boyitilgan. Bu davrda mahalliy xalqlar o'z tarixiy an'analari, madaniyati va milliy o'zligini saqlab qolish uchun kurash olib bordilar. Shu bilan birga, Rossiya imperiyasining ta'siri ostida yangi madaniy va siyosiy shakllanishlar yuzaga keldi. Qo'qon xonligi tarixida ushbu davr o'zining murakkabligi va ko'p qirrali jihatlari bilan ajralib turadi. Rossiya imperiyasining bosqinchilik siyosati nafaqat hududiy o'zgarishlarga, balki mahalliy jamiyatning ijtimoiy tuzilishiga ham ta'sir ko'rsatdi. Bu ta'sirlar keyingi asrlarda Markaziy Osiyo tarixining shakllanishida muhim rol o'ynadi.[4]

Xulosa:

Natijada, Qo'qon xonligi Rossiya imperiyasi bosqini arafasida o'zining siyosiy mustaqilligini yo'qotishga yuz tutdi, ammo bu davr mahalliy xalqlarning milliy uyg'onishi va ozodlik uchun kurashining boshlanishi sifatida tarixda saqlanib qoldi. Bu davrning o'rganilishi Markaziy Osiyo tarixining chuqur tahlilini talab qiladi va hududning zamonaviy rivojlanishi uchun muhim manba hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Axmedov, T. "Qo'qon xonligi tarixi va siyosati" – Toshkent: O'zbekiston Milliy Noshirligi, 2010



2. Karimov, S. "Markaziy Osiyo va Rossiya imperiyasi: tarixiy qarama-qarshiliklar" – Toshkent: Sharq Noshriyoti, 2015
3. Islomov, D. "Qo‘qon xonligi va Rossiya bosqini: ijtimoiy va siyosiy tahlil" – Samarqand: Samarqand Universiteti Nashriyoti, 2012
4. Rasulov, M. "Markaziy Osiyo xalqlari va Rossiya imperiyasi" – Toshkent: Fan va Texnologiya Noshriyoti, 2018
5. Saidov, N. "Qo‘qon xonligi davrida ichki siyosat va tashqi tahdidlar" – Toshkent: O‘zbekiston Milliy Noshirligi, 2014
6. Tursunov, A. "Rossiya imperiyasining Markaziy Osiyoga kengayishi" – Buxoro: Buxoro Davlat Noshriyoti, 2017
7. Yusupov, R. "Qo‘qon xonligi va milliy uyg‘onish harakatlari" – Toshkent: Sharq Noshriyoti, 2013
8. Zokirov, F. "Markaziy Osiyo tarixida Rossiya bosqini" – Toshkent: O‘zbekiston Milliy Noshirligi, 2016